

-spoznajne neortodoksnosti na zapadnim sveučilištima, a ne rezultat "revanšističkog" dociranja. Naime, umjesto da stručnjak za "međunarodne konflikte, kooperaciju i političku ekonomiju" na *svom* materijalu i uz pomoć specijalističkog znanja oponira "pristranim", "razbarušenim" i etnografiji sklonim feministicama, on se poduhvatio zahtjevnog zadatka usustavljanja recentnih spoznaja o rodnoj (ne)predisponiranosti muškaraca i žena za određene (dominantno aktivne i dominantno pasivne) uloge u ratnom kontekstu, na širokom području od biologije i genetike, socijalne i kulturne antropologije, socijalne psihologije, do semiotike i studija medija.

I premda je skeptično odbacivanje mogućnosti značajnijeg uključivanja žena u regularne vojne postrojbe u bliskoj budućnosti, te uopće mogućnosti njihova "emancipiranja" i unutar pacifističkih i militantnih pokreta i društvenih skupina vrlo blisko zaključnim razmišljanjima jednog drugog povjesničara i analitičara vojske — Martina van Crevelda iz knjige *Men, Women and War, Do Women Belong in the Front Line?* (2001) — ipak treba potcrtati osnovnu razliku. Goldsteina ne odlikuje samo širina interesa, eklekticizam, neortodoksnost i otvorenost za spoznaje i metode drugih disciplina, već i respektiranje feminističke pozicije kao neizbježne u proučavanju međuovisnosti rodnih i ratn(ičk)ih ideologija (posebice unutar mirnodopske socijalizacije spolova). Svom preglednom i meritornom izboru te pronicljivom suponiranju *pro et contra* argumenata (najrazličitijih disciplina i učenja) o biološkoj ili (filo)genetskoj predodređenosti muškaraca za liderske, političke i vojničke uloge (i agresivno ponašanje uopće), a žena za "pozadinske" uloge i pacifistički angažman, autor pridružuje i prikaz razmimoilaženja u feminističkom taboru, pri čemu je najspornije trebaju li žene svjesno bojkotirati ili masovnije "penetrirati" u postojeće vojne institucije i forume međunarodne politike. I dok u poglavljima *Puzzle, krozkulturalna konzistentnost rodnih uloga u ratu; éene ratnici; Tijela, biologija individualnog spola i Skupine, povezivanje, hijerarhija i socijalni identitet*, autor pokazuje malo više naklonosti za argumente "tvrde" društvene znanosti, u tri zaključna dijela — *Heroji, stvaranje militarizirane muškosti; Osvajanja, spol, silovanje i eksploatacija u ratu, te Refleksije, međuovisnost roda i rata*, autor podržava osnovnu feminističku postavku kako je patrijarhalno-esencijalistička rodna podjela uloga u ratu prije rezultat povijesnog nasljedovanja određenih društvenih odnosa i političkog manipuliranja orodnjenim stereotipima u simboličkim procesima imaginiranja i pozitivnog vrednovanja kolektivnih etničkih, klasnih i vjerskih identiteta, nego što je rezultat hormonalnih, anatomskih ili sociopsiholoških parametara spolne razlike.

Renata JAMBREŠIĆ KIRIN

**Nationalism, Culture, and Religion in Croatia since 1990**, ed. Vjeran Pavlaković [et al.], University of Washington, Seattle 2001., 101 str. (The Donald W. Treadgold Papers in Russian, East European, and Central Asian Studies; 32)

Seriju publikacija pod nazivom *The Donald W. Treadgold Papers in Russian, East European, and Central Asian Studies* pokrenuo je godine 1994. institut za međunarodne studije Sveučilišta Washington u Seattleu *Jackson School of International Studies* i posvetio ih renomiranom rusistu, profesoru povijesti i politologije, te dugogodišnjem uredniku najpoznatijeg američkog slavističkog časopisa *Slavic Review*. Dosad je objavljeno tridesetak sveščića, koji sadrže znanstvene radove od 40

do 100 stranica te su, kako to navode urednici, predugi za većinu časopisa, a prekratki da bi dostajali za samostalnu knjigu. Riječ je o politološkim, povijesnim, sociološkim, antropološkim i kulturalnim analizama različitih aspekata postkomunističkog univerzuma koji ponekad povezuju, ali češće diferenciraju čitav niz zemalja Srednje i Jugoistočne Europe, kao i onih nastalih dezintegracijom Sovjetskog Saveza i SFRJ. Hrvatskoj

znanstvenoj publici najzanimljiviji će biti ovi naslovi: *Nacionalizam i religija na Balkanu od 19. stoljeca* (Peter F. Sugar, 1996), *Kritička teorija i rat u Hrvatskoj i Bosni* (Thomas Cushman, 1997), *Istočna Europa i tradicija prirodnog prava* (Sabrina P. Ramet, 2000), te posljednji sveščić u nizu *Nacionalizam, kultura i religija u Hrvatskoj od 1990* (2001) koji je uredio mladi povjesničar sa Sveučilišta Washington u Seattlu, podrijetlom Zagrepčanin, Vjeran Pavlaković. Pod spomenutim je naslovom Pavlaković okupio tri studije: svoj rad *Manjine u Hrvatskoj nakon stjecanja nezavisnosti*, tekst *Underground antinacionalizam u eri nacionalizma* Gordane P. Crnković, studiju *Katolička crkva i hrvatska državnost* Vjeke Perice, te pogovor Sabine P. Ramet, autorice nekoliko važnih knjiga o suvremenoj političkoj povijesti jugoistočne Europe.

Riječ je o priložima nama manje poznatih, ali kompetentnih autora, koji američkim studentima međunarodnih studija, povijesti, antropologije i popularne kulture nude niz sažetih, preglednih, zanimljivo pisanih, pouzdanim podacima popraćenih, nepretencioznih tumačenja i viđenja hrvatske povijesti od 1990. do 2000. godine. U očekivanju odavno najavljenog zbornika Vjerana Katunarića o društvenoj stvarnosti Hrvatske od 1995. godine do danas, sa žaljenjem konstatiramo da na domaćoj znanstvenoj sceni kronično nedostaju interdisciplinarni zbornici u kojima se na nepristran, meritoran i intelektualno provokativan način interpretiraju recentne društvene pojave u širokom spektru njihovih značenja i utjecaja na život običnih ljudi. Etnolozima i analitičarima kulture najintrigantniji je prilog Gordane P. Crnković *Underground anti-nacionalizam u eri nacionalizma* u kojem se autorica pita kako to da su i gorljivi hrvatski nacionalisti tijekom 1990-tih nerijetko posezali za novim proizvodima srpske popularne kulture (glazba, filmovi, literatura). Ovi su artefakti daleko od očiju političke, akademske i intelektualne javnosti, nastavljali svoj "podzemni život" te posredno pridonijeli depolitizaciji, pluralizaciji i demokratizaciji hrvatske kulture. Crnković smatra kako je riječ o proizvodima popularne (i dijelom *elitne*) kulture koji su popunili prazna mjesta "osiromašenog hrvatskog kulturnog vokabulara", koji su "već bili ili postali hrvatski", te zadovoljili "odozdo" određene kulturne potrebe onih koji su mogli samo deklarativno participirati u projektima hrvatske kulturne i duhovne obnove *ab ovo*.

Renata JAMBREŠIĆ KIRIN

U ovom zborniku, koji je drugo, ne samo dopunjeno nego i sadržajno promijenjeno te osuvremenjeno izdanje istoimenoga zbornika iz 1983. godine, Robert M. Emerson je nastojao predstaviti radove relevantne za prikaz stanja u suvremenome terenskom istraživanju, ali i dati vlastito viđenje promjena nastalih ekspanzijom refleksivne etnografije.

Kao uvod u suvremene etnografske koncepcije i iz njih proizašle epistemološke teškoće autor nam daje koncizni, no ipak temeljiti pregled razvoja terenskoga rada od njegove pojave s kraja 19. stoljeća do danas. Središnja je tema zbornika, što je vidljivo iz zastupljenih autora, te potpuno u skladu s mjestom koje zauzima u suvremenoj etnografiji, refleksivni obrat i s njim povezane teme.

Tekstovi su koncipirani tako da tvore tri cjeline, a svaka od njih započinje izrazito opsežnim problematsko-preglednim Emersonovim uvodom, čime je ovo djelo, čini mi se, negdje između *readera* i autorske knjige. Prva su četiri članka (Clifforda Geertza, Lawrence Wiedera, Paula Atkinsona i Martyna Hammersleya) skupljena pod naslovom *Lice suvremene etnografije* i u njima se razmatra: rastuća kompleksnost glavne etnografske djelatnosti —

**Contemporary Field Research, Perspectives and Formulations**, ed. Robert M. Emerson, Waveland Press, Prospect Heights 2001., 433 str.